

proces als van het WOMP-proces naar de politieke en economische werkelijkheid lijkt wederom moeilijk. De conclusie van G. dat beide overeenstemmen in normatieve aanbevelingen is aangenaam, zij het niet verrassend, maar er is meer nodig en daarover lezen we te weinig. Het is jammer dat het boek van G. niet meer geschreven is vanuit een 'frontmentaliteit', hoewel er over de intentie veel goeds te melden valt. In het slothoofdstuk lezen we weinig over de specifiek feministische taken.

H.M. de Lange

SOCIALE WETENSCHAPPEN

Cor Hoffer, *Islamitische genezers en hun patiënten: Gezondheidszorg, religie en zingeving*, Amsterdam, Het Spinhuis, 1994; 296 pp., f35, ISBN 905589009X.

Hoffer doet in dit leesbare boek uitvoerig verslag van een onderzoek naar het werk en de positie van islamitische genezers in Nederland en van hun cliëntèle. Het aardige is dat hij daarbij verschillende methoden van onderzoek combineert en bovendien een theoretisch kader nader uitwerkt. Het resultaat is een rijke studie, waarin de verhouding van de islamitische genezer tot de imam enerzijds en tot de officiële westerse geneeskunde anderzijds aan de orde komt. We krijgen een uitvoerig inzicht in de denk- en werkwijze van islamitische genezers en de klachten en verwachtingspatronen van hun patiënten. De algemene conclusie is dat de islamitische genezer een brugfunctie vervult tussen het allochtone volksgeloof en de westerse wetenschappelijke geneeskunde. Daarnaast speelt hij een aanvullende rol, waar de westerse geneeskunde te zeer de zingevingsaspecten van de ziekte negeert. H. besluit zijn boek met een aantal genuanceerde beleidsaanbevelingen. Het boek is niet alleen van belang voor een beter inzicht in de problemen van moslims in Nederland. H. generaliseert zijn bevindingen naar de Nederlandse situatie in het algemeen. Hij beschrijft problemen tussen een allochtone cultuur en het Nederlandse medische bedrijf. Hiermee creëert hij een kritische afstand, waardoor de problemen, die binnen de autochtone cultuur op dezelfde manier spelen, scherper in beeld komen. Zo is het een boek geworden over de verhouding tussen ziekte en religie c.q. zingevingsproblemen in het algemeen.

Meerten B. ter Borg

Hijme Stoffels, *Als een briesende leeuw: Orthodox-protestanten in de slag met de tijdgeest*, Kampen, Kok, 1995; 207 pp., f39, ISBN 9024223075.

Eén van de hoofdthema's van de godsdienstsociologie is van oudsher de verhouding tussen moderniteit en godsdienst. Dit is dan ook de invalshoek die Stoffels heeft gekozen voor het bestuderen van die groeperingen, die zich het meest succesvol tegen een aantal aspecten van de moderniteit verzetten: de orthodox-protestanten. Dit is eens te meer een juiste invalshoek, omdat deze groeperingen hun zelfbeeld ook aan deze tegenstelling ontleen. S. construeert, op grond van werk van Thurlings, een typologie van houdingen die religieuze minderheden tegenover de dominante cultuur kunnen innemen en plaatst daarin de door hem onderscheiden orthodoxe stromingen. De stroming van de bevindelijk gereformeerden kiest vooral voor een vreesachtige en een defensieve houding. Dit leidt tot een schier ondoordringbare groepering. Bij wat S. de evangelisch-reformatorische kern noemt, ligt dat anders. Hier ziet men voor zichzelf een duidelijk cultuuropdracht. Echte militantie, die het etiket 'fundamentalisme' zou rechtvaardigen, komt men daarbij echter weinig tegen. De stroming van de vrijgemaakt gereformeerden (bij S. omvat deze categorie meer dan de kerken die uit de Vrijmaking zijn voortgekomen), neemt tussen de twee eerder genoemde

groeperingen een tussen-positie in. Interessant gevolg van deze uiteenlopende houdingen t.o.v. de moderniteit is, dat ze bij de bevindelijk- en de vrijgemaakt-gereformeerden zuilvervorming tot gevolg heeft. Toch, zelfs waar de geslotenheid t.a.v. de moderne cultuur het grootst is, is een zekere mate van aanpassing noodzakelijk. Dit leidt tot een selectieve houding. Bijvoorbeeld: de televisie komt er bij sommige bevindelijken niet in, maar de computer wel. Het gaat bij dit alles om een grove, ideaal-typische indeling, die wordt ingevuld met empirisch materiaal, gebaseerd op documentenstudie en secundaire analyse van statistisch materiaal. Dit laatste hanteert de auteur met voorzichtigheid. Terecht, want de aantallen orthodoxen in de gebruikte bestanden zijn laag en wat representatief is voor Nederland als geheel, hoeft dat nog niet te zijn voor de orthodoxen. Uit de cijfers spreekt een zekere ironie. Duidelijk wordt dat de orthodoxen steeds minder gaan verschillen van de doorsnee Nederlander en voorts dat de orthodoxe groeperingen, ondanks alle verdedigingsstrategieën, blijven slinken. Zelfs een hoog geboortecijfer vermag deze afkalking niet te maskeren. Het boek is uiterst leesbaar geschreven.

Meerten B. ter Borg

C.N. de Groot, *Naar een nieuwe clerus: Psychotherapie en religie in het Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, Kampen, Kok Agora, 1995; 223 pp., f37.50, ISBN 9039106452.

Zijn de psy-professionals bezig een nieuwe kaste van clerici te worden? Onder psy-professionals worden dan de werkers in de geestelijke gezondheidszorg in brede zin verstaan: psychiaters, psychologen, maatschappelijk werkers, sociaal psychiatrisch verpleegkundigen en anderen. Het is bekend dat de geestelijke gezondheidszorg zich in belangrijke mate heeft ontwikkeld uit en vervolgens losgemaakt van de kerkelijke zielzorg. Deze ontwikkeling wordt in dit boek beschreven door een socioloog, dat wil zeggen dat er weinig inhoudelijk wordt ingegaan op het werk in de geestelijke gezondheidszorg zelf, maar dat dit in kaart wordt gebracht als sociale beïnvloeding, in machtsanalytisch perspectief. De ontwikkeling van het veld tussen 1945 en 1993 wordt gevolgd via de jaargangen van een centraal periodiek: het Maandblad voor Geestelijke Volksgezondheid, gewoonlijk afgekort als MGR. Rond 1970 begon de gedeconfessionaliseerde geestelijke gezondheidszorg beschouwd te worden als een superieur alternatief voor de kerkelijke zielzorg. Deze laatste werd gaandeweg nauwelijks nog serieus genomen door velen. Er kwamen ook bevlogen lieden die meenden een soort heilsleer te bieden met hun therapie. Die grensoverschrijdende dromen zijn wel uitgedroomd intussen. Per 1-1-1995 stonden in de extramuraal-zorg 338.550 mensen ingeschreven, die dus in een ambulante behandeling waren. Een kolossaal aantal, maar zielzorg is iets anders dan wat de Riagg doet. Het antwoord op de vraag of er een nieuwe clerus aan het ontstaan is, moet luiden: neen. Wie in de problematiek is geïnteresseerd kan in dit boek veel van zijn gading vinden.

H. Stroeken

J. van Spaendonck, *De verborgen tiener: Alleen zijn, dagdromen en zingeving in de jeugdijaren*, Kampen, Kok, 1995; 239 pp., f40, ISBN 9024284058.

In dit boek wordt verslag gedaan van een poging de wereld van de tienerfantasieën open te leggen. De auteur gaat uit van de vooronderstelling dat jonge mensen in de adolescentieperiode relatief vaak 'positief dagdromen' (18-19) en dat de frequentie, maar vooral de inhoud van de dagdromen veel zeggen over het zoekproces van de jongere naar zijn en eigen identiteit. Voor deze invalshoek is in de adolescentiepsychologie volgens Van Spaendonck te weinig aandacht. Hij ziet zijn bijdrage dan ook als een aanvulling op de vele literatuur waarin de sociale relaties als belangrijkste invloed op identiteitsvorming